

Kirándulás a boldogság hegyére.¹

(Egyházi beszéd.)

„ . . . Ha volna csak annyi hitek, mint a mustármag, hegyeket mozdíthatnátok ki helyökből.“ Mát. 17, 20.

Százszor és czerszer hangoztatta már ezóta a kereszténység az igazi vallásos érzelem ama megnyilvánulását, a melyet alapigegyánánt felolvastam. De úgy érzem, hogy ez a gyakori megismétlés egyáltalán sohasem vált annak hátrányára: ellenkezőleg, mindenik elővarázsolt abból valamelyes addig észre nem vett szépséget. Mert csakugyan egy olyan megnyilvánulás Idvezítőnk érzelemvilágából ez a nyilatkozat, mint regényes szépségű táj felett a magasra emelkedő szikla-csúcs: akármelyik álláspontból szemléljük azt, nem tudunk betelni annak változatos szépségével. Megközelíteni akarván: zavarba jövünk a felvezető ösvények megválasztásánál. Fölfelé haladván: szeszélyes kanyarulatok és szédítő mélységek daczára sem érezünk fáradságot. Csúcsára fölérvén pedig: önkéntelenül száll el ajkunkról, az előnkbe táruló látványtól, a meglepő gyönyör jóleső sohaja. Valóban érezzük: elég egy ilyen út arra, hogy szivünkbe mély gyökeret bocsásson az ismétlés és szemlélődés kielégíthetlen vágya.

Egy ilyen természeti látványhoz hasonló kép tűnik lelki szemeim eleibe is abból az érzelemvilágból, mely a felolvasott bibliai hely megismétlése nyomában előmbe tárul. Látom ugyanis, mintha a megelegetés, a megnyugvás, a meggyógyulás, a boldogság megtestesült sziklája volna az a vágy, mely hajdanában egy meggyógyulni vágyó tömeget Idvezítőnkhez és az ő környezetéhez vonzott. Ugy nézem, mintha valami égető szomjasságot példázna a tanítványok ama fürkésző tekintete, mely az oda felvezető ösvények

¹ Elmondott Kolozsváron a jelen évi r. főtanács alkalmával.

gyors megismerését a Mestertől ellesni akarná. És úgy érzem, hogy egy bizonyos mérvű neheztelés, méltatlankodás jele az a szokatlan hang, mely a Jézus ajkáról elrepülvén, tanítványai tehetetlenségét, s ebben a maga nagyszerű példaadása sikertelenségét e keserű sohajban fejezi ki: „. . . Ha volna csak annyi hitetek, mint egy mustármag: hegyeket mozdíthatnátok ki helyökből.“

És látván e bibliai képben saját magunkat, a mint földi boldogságunk és megelégedésünk örökös keresésében a tudás annyi-féle eszközeit mi is oly nagy mohósággal ragadjuk meg; látva nevezetesen a Jézushoz siető sokaságban a hívő keresztények seregét, mely a boldogság utját a tanítványokban is föltalálni véli; látván továbbá a csüggedő tanítványokban a kételkedő tudományt, mely a boldogság szomja eloltásában magát még mindig tehetetlennek tudja is, oly nagyon idegenkedik a hit ösvényére lépéssel; és látván azt a fönséges vonást, mely pedig Jézus orcáján a boldogság felé vezető ösvény gyanánt éppen arra a mustármagnyi hitre mutat, a mely a tanítványokban hiányzott: ez útmutatás alapján a lelkipásztor kötelességérzetével örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy *a boldogság hegyére kirándulni vágyó mostani hallgatóimat a hit ösvényén vezessem föl, elmondván menetközben: milyen legyen a boldogság hegyére vezető hit?*

Igérem: nem élek vissza a szíves türelemmel, de cserében figyelmet kérek.

I.

A boldogság hegyére vágyó közönség — legalább az újabb időben! — méltányló elismeréssel hajlik meg a fölvezetésben fáradozó tudósok előtt, a kik az anyagi és szellemi életben valósággal mind nagyobb és nagyobb sikereket érnek el az ugynevezett természettudományos módszer segítségével és a különféle tudományágakkal összekötő rokonság elismerésével. Szemmel látható is, miként fokozódik a közönség hite és reménye arra nézve, hogy vezetőik talán végre is megtalálják az ók boldogításukra vezető biztos útát.

Ámde — fájdalom! — hiányzik ebből az elismerésből egy bizonyos fokú melegség, mely azt értékesebbé tehetné. Hideg ez az elismerés, miképpen hideg az a tisztelet és hódolat is, melyet a gyermek egy mindig durva atya, avagy az alattvaló egy mindig

zsarnok uralkodó iránt félelemből fejez ki: nincs meg az a sugárzó melege, melyet szerető szív adhatna neki. És a tudomány érzékenyen méltatlankodik is az elismerés hidegsége miatt. A méltatlankodás azonban látszólag lehet talán helyes, de valójában jogosulatlan! Hiszen a tudomány minden okoskodás nélkül is kitalálhatná, észrevehetné, hogy saját fénye vakítóan hideg lévén, elkápráztathatja a nagy közönség szemét, elbódíthatja a tömeg elméjét; de ama bizonyos mustármagnyi hitet nélkülözvén, nem melegítheti föl egyuttal szívét is, a melyben nem is gyűlhet ennél fogva össze a meleg elismerés, a meleg szeretet vidám fénye, mint tükörben a napsugár.

És a tudományos gondolkodás ez általános hithiányán annyival inkább csodálkozhatunk, mert ezt a hitet ő maga a kutatás egyetlen vonalán sem nélkülözheti. Pedig a tapasztalati tudományoknak már alapja is ez a hit. További lépései e hit nélkül minden pillanatban fennakadnak: méltán csodálkozhatunk tehát — ker. afiai — azon, hogy ez a tudományos gondolkodás ebből a hitből való kiindulást és épület falának ezzel a hittel való összerakását önmagára nézve nem tartja kicsinyítőnek, de mikor épületfalát e hittel kisimitania, avagy pedig ennek fedelére az „örömbokrétát“, ebből a mustármagnyi hitből, feltennie kellene: azt már önmagára nézve szégyenítőnek véli. — S mintha csak szándékosan keresné e hit helyébe a feltétel, a feltevés (a hypothesis) szavát, hogy ezzel a vallásos hit értéktelenségéről állítson ki önmagának bizonyítványt!

Pedig a nagy közönség egyhangú véleménye gyanánt erős meggyőződéssel hangsúlyozom, hogy a tudomány színvonalát azzal a mustármagnyi hittel mi nem csökkenteni, hanem csak bearanyozni akarjuk; állítom, hogy ezzel a bearanyozással a tovább kutatás vágyat nem beszüntetni, sőt fokozni kívánjuk; mondom, hogy ha feleslegessé válnék is valaha az elébb említettem „örömbokréta“ a tudomány épülő csarnokán egy valamiféle tapasztalati más bokréta felfedezése következtében: mégis kedvesebb és értékesebb jutalom volna a tudományra a nagy közönség meleg szívé elismerése és a tudomány fölkarolása, mint az a jelenlegi „tudásvágy“, mely egy magára a kutató elmét magát is csak emészti, a szemlélő közönséget hidegen hagyja, és az általános haladás-vágyat — szándéka ellenére is — egyszerűen megbénítja.

Oh nem kívánjuk tehát, hogy kutatása eredményét a tudo-

mány, mint lánczra fűzött rabszolga, egy valamely érthetetlen hit és korlátozó dogma előírása szerint zárja le: csak azt akarjuk oda kiáltani, hogy a helyett „A nagy Ismeretlen,“ vagy „Tagadás szellem,“ vagy a bölcsészeti és tudományos elméletekben előttünk álló számtalan megnevezések helyett: — egy mustármagnyi vallásos hit segítségével — az „öntudatos élő szellem“, a „személyes élő Isten“ hamarább felvezérelné a boldogság hegyére az oda vágyó ember szívet!!

És egy ilyen ösvényen elért magaslaton aztán, eltűnnék a tudományos gondolkozás ama lehangoló vonása, a milyennek ma az látszik, s a melyik csak olyan, mint az a látvány, melyet a hiányos műérzéktől vezérelt művészetpártoló azzal idézne elő, hogy összetöri fényes szobája falára függesztett drága festménye aranykeretét: a fejlett műizlés felismeri drága keret nélkül is a művészi vonásokat, de a művészetben járatlan előtt nem áll szemlélődésre vonzó keret, mi nélkül pedig a művészi élvezet is hiányos!! S csakugyan, micsoda kárát vallaná a tudomány, ha gondolkozását — mint valódi értékes festményt — bearanyozná egy mustármagnyi hittel . . .? Micsoda méltóság sérelem esnék tetsem fel a geologus szaktekintélyén, ha a „kőd- és folyékony anyag“-ból nap- és csillagvilágokat formáló erőt a „Titkos“ a „Tudatlan“ — a „benne levő erő“ (energia) és „mozgás“ helyett a vallásos hit „Élő szellem“-ének tulajdonítaná?? Micsoda veszteség érné a csillagászt, ha a naprendszerekben észlelhető erőt és törvényszerűséget — (vagy vonzó és taszító erőt) az „Élő Isten“ ölelő karjának mondaná? A ki ebben a tudomány megalázását akarná látni; a ki az ilyen gondolkozással a tudás felett a hitnek akarná a döntő szerepet követelni: . . . az ne is fáraszsza magát tovább a boldogítás magas hegyére való törekvéssel; ne reméljen ott a magasban csábító kilátást; ne vesztegesse idejét főként tovább vizsgálásával annak a bibliai képnek, a mely mostani figyelmünket lekötve tartja! Nem kap itt más feleletet semmiféle kérdés, semmiféle feltétel — mint a milyent kaptak ott egykoron az előítéleteikben megrögzött és mégis új hatalomra vágyó tanítványok . . . „ . . . Ha csak amnyi hitetek volna, mint a mustármag, hegyeket mozdíthatnátok ki helyökből.“

II.

A tudományos gondolkozásnak a hittel való ilyen egyetértése, — hogy t. i. a tudományos kutatás egy szellemi erőnek, mint a

tapasztalati jelenségek végső okának létezését (feltevését) nemcsak elismerje, hanem kifejezetten hirdesse is — annyival inkább indokoltabbnak látszik, mert e nélkül a hit nélkül a gyakorlati munkálkodás sem válik mindenki előtt kívánatossá. Pedig abban mindnyájan egyet értünk ám, hogy az emberi élet boldogsága a munka és kötelesség szeretésén alapszik, s hogy úgy az egyesek, mint nemzetek jóléte ebből a forrásból táplálkozik. Csakhogy, akár a nemzetek, akár a társadalmak, akár az egyének munkáját vizsgálva, ennek éppen ellenkezőjét vagyunk kénytelenek megállapítani: el kell ismernünk, hogy mindenféle gyakorlati munka éppen azt az erkölcsi alapot nélkülözi, a melyen különben a tudományos gondolkodás is azt látni és tudni szeretné.

Nézzük csak a nagy nemzetek versenyét; nézzük csak a társadalmak törekvését; nézzük az egyesek lázas küzdelmét: mindeniken — mint egy vörös fonál vonul végig a jól elrejtett valódi cél: az önzés, a legyőzés és uralkodás vágya. És a tudományos gondolkodásnak ez ellen egy szava sem lehet, mert a tudományos jelszavak: „az élet-ösztön“, a „létért való harc“ mind az ő maga találmányai, s ezek — egy kis mustármagnyi hittől is megfosztva — a gyakorlati munkás előtt nem szülnek olyan következményeket, a milyent a tudományosan fegyelmezett elme magának — hit nélkül is előír.

És így mi emberek, mint nemzet a más nemzettel; mint egyes ember az egyessel szemben: megkezdjük a küzdelmet, megbecsüljük a munkát, mint az óhajtott győzelem eszközét egészen addig a mértékig, a meddig önző vágyainknak szolgál. El is érjük talán a célt: kényelmet, jólétet, uralkodó hatalmat nyerünk egyesek és sokak legyőzésével. Élvezzük is a nyert győzelem örömeit addig, a míg a legyőzött félnek is tetszik, a míg ő is összeszedvén erejét, minket új küzdelemre kényszerít. Kényszerből aztán az igazság, jóság és emberszeretet — mint a tudományos elmélet hit nélküli törvényei — a gyakorlatban ránk nézve értékesek és kedvesek csak addig, a míg önző vágyaink megvalósulásához segítenek. Szeretni fogjuk például hivatásunkat, foglalkozásunkat: ha bőséges anyagi jutalmunk van. Vállunkra vesszük a közügy szolgálása gyönyörű terhét: a míg állhatunk az elismerés, a hirnév és tömjénezés központjában. Szeretjük embertársainkat, hazánkat, egyházunkat: a míg azok saját zsirjukat a mi kényelmes megélhetésünkre felajánlják!

De ha megszokott kényelmünket föl kell áldoznunk, ha el-

jönnek hozzánk az ördögös szegény betegek éhesen és bőséges tiszteletdíj nélkül, akkor mi csodálkozó kérdéssel fordulunk a sors-hoz, miként fordultak a tanítványok is Jézushoz és kérdezzük: „miért hogy ki nem üzhettük“?! . . . S akkor?? . . . nincs más felelet, mint a méltatlankodó sohaj: „. . . Ha volna csak annyi hitetek, mint a mustármag, hegyeket mozdíthatnátok ki helyükből!“

Igen! kimozdíthatnók — egy kis mustármagnyi, s ember-társainkban bizó hittel — saját keblünkéből az önzés szikláját! S ez a szikla leomlásával eltemetné az emberek jóságában kételkedő hitelenségünket; elfojtaná ajkunkon az életteher miatti panaszunkat, eltüntetné szemünk elől ezt a sivárnak és vigasztalannak tetsző földi világot!!

* * *

De nem folytatom tovább — ker. afiai! — elérkeztünk a boldogság hegyének ama pontjához, a melyen tul, vezetésem nélkül magatok is fölérhettek annak főséges csúcsára, a hol szent hitem, — sőt egyéni tapasztalataim szerint is, — reátok isteni gyönyör várakozik. Ott várakozik reátok a felkelő nap aransugara; ott érzitek meg a tiszta levegő balzsamos illatát, ott verődik vissza sokszoros fényben a magas ég csillag-sátora; oda látszik fel a völgyek és mélységek sötét rejteke; oda gyül össze az itt alatt zsongó életzaj; ott láthatók meg az emberi érzelmek csatái; ott alakul ki az a főséges magaslat, mely nem más, mint az Istenség megtestesült arca. Ide most veletek nem megyek: boldogságunk hegye alatt reám egy más társaság várakozik.

Búcsuzásul csak arra kérlek és komolyan intelek: ha nincs annyi hitetek, mint a mustármag, a melylyel tudományos gondolkozástokat bearanyozhassátok és a melylyel gyakorlati munkásságotokat kívánatossá tehessétek: akkor a boldogság hegyén reátok vihar és köd várakozik!! Óvjon meg ettől a boldog Isten!

Ámen.

NÉMETH ISTVÁN.

Ferencz József püspök főtanácsot megnyitó beszéde.¹

Mltsgs. és főt. egyházi főtanács! Harmadfél hónap után ismét egybegyültünk. Nem tagadom, hogy a mit rendesen mindig a legnagyobb örömmel szoktam teljesíteni: főtanácsi gyűléseinknek tisztelemből kifolyó megnyitása, — ezuttal nem minden aggodalom nélkül teljesitem. Mert lehet ugyan egy rendkívüli gyűlés is örvendetes, de jelenlegi rendkívüli főtanácsi gyűlésünket, tekintve annak tárgyát, részéről a legjobb akaratral sem mondhatom annak, s alig hiszem, hogy egybegyült atyámfiai is annak tartanak. Annyi bizonyos, hogy több bölcseségre, önmérsékletre, higgadt megfontolásra, az igazságnak elfogulatlan mérlegelésére s ezek által szeretett egyházunk érdekeinek minden oldalról szem előtt tartására alig lehetett valaha nagyobb szükségünk, mint lesz jelen rendkívüli főtanácsunk előtt álló tárgy tárgyalásánál, nehogy hozandó határozatainkkal úgy járjunk, mint járna az az avatatlan orvos, a ki a sebet kivágni akarván, metsző kését a szívig döfi be.

És én szeretem hinni, hogy bár egyházi életünk sem teljesen ment olyan jelenségektől, a minőkkel a társadalmi élet minden térein bőven találkozunk s mintegy a kor jellemvonásainak, uralkodó szellemének tekinthetők, hogy az emberek a közérdek czége alatt is igen gyakran csak a saját érdekeiket munkálják, hogy tekintélyt egyáltalában nem igen ismernek s míg a mások szemében meglátják a szálkát, a magukében nem veszik észre a gerendát, hogy magukat az igazság kizárólagos szószólóinak szeretik tekinteni, hogy vélemények és nézeteik előtt meghódolást kívánnak másoktól s mintegy ahoz kötik a közjólétet és közboldogságot — daczára mindezeknek, mondom, szeretem hinni, hogy mi még nem lettünk teljesen hűtelenek ahoz a régi unitárius szellemhez, melyről oly gyakran hallhatjuk mások részéről is azt a megjegyzést, hogy az unitáriusok a mily szabadon gondolkoznak a hitről, ép úgy összetartanak a cselekedet-

¹ A nov. 21-iki rendkívüli főtanács alkalmával.